Het I. Capittel.

Van Braembesien.

Geslacht.

DE Braemen (in Latijn Rubi) zijn tweederley van gestalten: het eerste sullen wij tegenwoordichlijck beschrijven/ met sijn cleyne medesoorte/ ende dat heeft swarte vruchten/ die eygentlijck Braembesien heeten: Het ander sal in't volgende capittel beschreven worden/ ende heeft roode vruchten/ dienen Hinnebesien noemt.

Groote oft Gemeyne Braembesien.

Cleyne Braembesien.

¶ Gedaente. 1. De Gemeyne oft Groote Braemen hebben veel dunne/ langhe/ taeye ende buytysaeme/ doch heur selven genesins oberemd houdende tacken oft ruysen/ met harde/ scherpe en stekende doornen aen alle ranken besett. Aen dese rancken wassen de bladeren/ van veelen tsamen hangende vergadert/ die elck besonder onessen/ rouw/ hardt/ en rouwsonne de canten diep gekerft zijn/ van verwen boven buyten groen/ onder wittachtich. De Bloemkens wassen op de tsoppen van de rancken/ bijnae aeruins gedoegt/ elck op een bijsonder steelken rustende/ ende elck van vijf witte bladekens gemaect. Ende daer nae volgen de vruchten/ die van veel cleyne besiekens vergadert zijn/ ende de Moerbesien gelijcken/ doch veel cleynder/ eerst root daer nae rijp gewoyden zijnde swert van verwen/ vol root sap/ wijnachtich/ dat is/ met eenighe soetichept wat suurachtich oft amperachtich van smaeck. De Wortelen hebben veel dunne rauwkens/ daer mede dat sij lanck der eerden cruypen: en bringen sommijts op verscheyden plaetsen nieuwe bottekens ende spruytkens voort.

2. De Cleyne Braemen zijn de voorgaende gemeyne oft Groote Braemen heel gelijck/ uytgesondert alleen dat sij in alles cleynder zijn. Ende dese verandering is van Cuellius aenmerckt ende aengeteeckent geweest/ hoe wiel dat dit eygentlijck geen verscheyden geslachten van Braemen en zijn. Want het gebeurt in dit/ gelijck in alle ander gewas/ datter op d'een plaetse grooter ende weeldiger wort/ en op d'ander cleynder en teerder blijft/ al ist sake datter maer eenderjlande gewas en is: ende dat alleenlijck verscheydē gedaente crijgt nae de gestaltenisse/ vettichept/ magerhept oft ander eygenthept van den gront daer het van selfs groept/ oft met smenschen handen gesett wort.

¶ Plaetse. De Braemen wassen al om/ soo wel in dese als ander landen/ aen de canten van de velden/ ende in de bosschen/ ende in ander diergelijcke plaetsen die nooit gebouwt en zijn gewest/ oft nimmers niet meer geoffent en worden. Ende nae den verscheyden aert van de landen worden sij weeldich ende groot/ oft blijven teer ende cleyn/ als voorsept is.

¶ Tijt. De Braemen bloeyen van Mey tot inde Hoymaent: maer de besien worden in Oogstmaent ende September rijp.

¶ Naem. 1. Dese heester heet in Griecx Βάτος Βάτος in Latijn Rubus en Sentis, sonderlinge de Groote/ die oock tot onderscheyd van de cleyne Rubus maior oft Groote Braemen genaemt wort: Dan sommige noemense oock Vepres: als blijckt wt Ovidius in't 5 Boeck Metamorphoseon: sommige ander gebense den Griecksschen naem Cynosbatos Κυνόβατος: maer den oprechten Cynosbatus is de Wilde Roose/ als wij elders betoonen. De Brabanders noemen dit gewas Braemen oft Beemen: de HoochDuytschen Bremen: de Franssoysen Ronce: de Italianen Rovo: de Spaenjaerts Zarza: de Engelsche Bramble bus he: oft anders Black berrye bus he: de Beemers Wostruzina.

De vrucht vande Braemen heet in Griecx Moron tes batou Μόρον τῆς βάτου, en Moron batinon Μόρον βάτινον: in Latijn Moron Rubi, en als Fuchsius sept/ Vaccinium, twelck nochtans nuij noch oock niemant anders geensins met en behaegt: In de Apotecken heetmense Mora bau, en in sommige ongeleerder Apoteken Mora basii: in Brabantsch Braembesien en Hagebesien: in HoochDuytsch Brembeer: in Spaensch Zarzamora: in Beemsch Wostruzuy.

2. De Cleyne soorte van Braemen/ van ons Rubus minor, dat is Cleyne Braemen genaemt/ is van Theophrastus Chamæbatos Χαμαίβατος (dat is in Latijn Humirubus, en in onse tael Cleynen Braem oft Lodt Braem) geheten/ als sommige vermoeden. De vrucht van dese wort in Franssoys Catherine ghenaemt/ als Cuellius beschrijft.

¶ Aert, Cracht ende Werckinge. De ionge scheutkens met de ionge bladeren/ ende oock de bloemen met de onrijpe besien van dese Braemen hebben een sterckie verdroogende ende daer bij oock tsamentreckende ende wat vercoelende cracht.

Dese ionge scheutkens/ bladeren/ bloemen en onrijpe besien genesen de quade heete sweerringen vanden mont ende vander keelen/ ende diesgelijcx oock de geswillen van de amandelen ende den huych/ als sij in den mont dickwijls gehouden ende gemanieuwt worden.

De selve zijn oock goet tegen den loop des buyers/ tegen het rootmelizoen/ ende alderhanden bloedganck/ ende den onmatigen vloet van de maentsionden.

Al tselve vermach oock twater daer dese dingen in gesoden zijn: maer insonderheydt met wat Honichs vermengt zijnde is dat seer goet om alle zeerichepdt des monts te suyveren/ ende de heete sweerringen ende swillingen vanden monde/ tonge ende keele te genesen.

De bladerē zijn oock seer nut/ om de wrijwlende oft wtvallende oogen/ alderhande wtwassen ende wratten te bedwingen en wederom te rugge te drijven/ en om de bloyende speenen oft anderen te stoppen/ daer op gelept zijnde.

Tsap wt de ranckiens/ bladeren oft onrijpe vruchten van de Braemen gedouwt/ ende in de Sonne gedroocht/ is tegen alle de voorbeschreven gebreken veel nutter dan de bladeren en onrijpe vruchten selve/ oft het water daer sij in gesoden zijn.

De rijpe Braembesien zijn soet van smaeck/ en daerom hebben sij oock veel saps/ dat matelijckien warm van aert is: Ent om dieswille en zijn sij niet onsleticki in't eten: Dan sij behouden nochtans altijt eenige cleyne tsamentreckende cracht: en dies zijn sij de mage te aengenaemer: maer als iemant de selve in wat te groote menichte eet/ dan sal hij daer pijn in't hoofd van crijgen/ sept Galenus.

Maer als de Braembesien noch onrijp wesende ghedroocht worden/ dan verdroogen ende tsamentrecken sij veel meer dan alsse volcomen rijp zijn.

De wortel van de Braemen heeft beneffens haere niet cleyne tsamētreckinge een seer dunne en fijne stoffe oft gestaltenisse: door de welke sij seer goet is om den steen ende nieren te doen vreten en vergelen/ als Galenus betuyt. Maer Plinius sept dat de Braembesien selve en de bloemen van de Braemen/ en niet de wortelen van de Braemen/ de pisse doen ruysen: en dat den Wijn daer die ingesoden zijn/ gedronckien/ een seer haeste en seckere baete is om den steen ende tgrawel van stonden aen te genesen.

Biivoegsel.

DE vruchten van dit gewas heeten in Italiaensch More di Rovo, ende Catramme, gelijck sij in Brancketijck oock heeten: daerse oock Ronces en Fuition genoemt worden: in HoochDuytsch oock Cratzbeer: In NiederDuytsch Brambeyen, Braembegien, en sommijts Bruyne Besen: in Griecx oor Moron vatinon, oft Batinon Moron: daer van comen de bedoyden Latijnsche naemen/ Morum bati, Morum baisi, Morum baeti, Morum Vaticanum, ende oock Vaccinium: dan de gheemeynste naemen zijn Morum rubi, ende Morum sentis. Ander seggen Morum bativm als Leege Moerbesien: om dat de Moerbesien Morum cellum heeten/ als Hooge Moerbesien. Dan Chamæmorus, oft Legen Moerbesieboom/ is oock een soorte van Braembesien/ hij de Vreemde crupden beschreven: als oock is dat ander Gewas als Braemen, wt Peru.

Rubus canīnus is den naem van de Hagedoornen/ ende van de Wilde Roosen.

Rubus ceruinus is de Stekende Winde.

Rubus viticula, is oock de selve Stekende Winde.

Rubus Idæus is de Hinnebesie/ niet de Aardbesie.

Noch van de crachten. De ionghe scheuten/ ende onrijpe vruchten van de Braemen worden van veelen gehouden voor coudt ende droocht tot schier in den derden grad. Ent daerom worden de selve gedroocht/ ende dat poeder wort seer veel gheacht om t'rootmeltzoen te stelpen. De selve ionge scheutkens doen oock de tanden vast staen/ alsmen met heur sap/ oft met het water daer sij in gesoden zijn/ dat tantbleech wascht: ende daer toe dienen oock de onrijpe vruchten inder selver voegen gebruyrt. Eenige gebruyckense oock in de derische wonden.

De bladeren van Braemcrupt gestooten: zijn goet gelept op den crop van de mage/ tegen de cloppinge ende slaeuwicheydt des herten/ ende oock tegen de pijne ende weerchheydt vander magen. De selve bladeren bedwingher de mettende sweerringen/ dat sij niet voorts en gaen/ daer op gelept zijnde. Soom enaeuwense tegen de coude pisse.

De bloeme heeft al de selve cracht van de onrijpe vrucht: ent daer wordt oock een water van ghedistilleert/ ghelijck van de vruchten: twelck eenen reuck heeft als Violetten.

Dese bloemen ende vruchten in Wijn ghesoden zijn seer goet den genen die van Scorpioenen/ Slangen/ ende ander quaet gebooyt gheberen zijn: ende dan machmen de bladeren selve gestooten met Olie ende Wijn op de wonde leggen.

In de Apoteken worden dese besien veel gebruyckt/ ende bij verscheyden geneesmengelingen gedaen: insonderheyt om de gebreken van binnen den mont en keele te genesen: als't blijct wt de bereydinge van Diamoron ende meer ander dingen.

Sap van Braembesien met Syroop van Wilde Sadie genest oft belett de melancholiehept.

Den selven Wijn daer dese bloemen/ spruyten en vruchten in gesoden zijn is goet tegen de schorfichept des hoofts/ en de loopende ende traenende zeeren des aensichts/ ende van alle ander verborgen oft schamelijcke leden: maer tot oock seer goet is het uytgedouwt sap/ in de sonne gedroocht tot datter soo dick wort als Honich. Ende de schorfte menschen mogghen heur in de badstobe met Braembesien sap bestrijcken.

Van de verse scheutkens wort oock een constich water gedistilleert/ dat den herte dancx genest: maer sonderlingen nut is om de seepe oft loopende oogen te genesen.

Asschen van de verbrande Braemen verdijft den huych.

De bladeren van Braemcrupt in Loogh gesoden/ maecken het haer swart/ alsmen dat dickwijls daer mede wascht.

Het II. Capittel.

Van Hinnebesien.

Gedaente.

DE Hinnebesien zijn een geslacht van Braemen/ ende zijn de selve in veel dingen ghelijck: maer heur Rancken ende Bladeren zijn bleecker groen van verwen/ ende niet soo rouw oft stekende/ noch oock niet soo veele oft soo scherpe doornen niet besett: dickwijls en hebben sij geen doornen/ sonderlinge de ionge rankskiens oft scheutkens die noch niet vertaert en zijn. De Vruchten zijn oock van veel cleyne besiekens tsamen geloopt als de Moerbesien/ maer root van verwe/ al zijn sij rijp/ met eenige soetichept wat onsletick van smaeck. De Wortel is lanck/ verre en wijt cruypende/ ende bringt alle iaer op veel ende verscheyden plaetsen nieuwe scheuten voort/ die dit gewas seer vermenichvuldigen.

Hinnebesien.

¶ Plaetse. Hinnebesien/ soo men seydt/ worden tot sommige plaetsen van HoochDuytschlant en oock van Beemerlant in de donckere bosschen gevonden. Hier te lande en worden sij nergens dan alleen in de hoven gesien.

¶ Tijt. Dit gewas bloeydt oock in Mey en Braecknaent/ met de Braemen: de vruchten worden oock spaede rijp/ ende niet voor de Oogstmaent.

¶ Naem.